

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه پیام نور

دانشکده‌ی علوم انسانی

گروه زبان‌شناسی و زبان انگلیسی

دانشگاه پیام نور - کتابخانه مرکزی
بخش نشریات

شماره ثبت	P
شماره صدور	۸۵۷
شماره رکورد	۸۶/۸/۸

پایان نامه :

برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد

در رشته‌ی زبان‌شناسی همگانی

نظام آوایی گویش شهر فسا

بر پایه‌ی انگاره‌ی استانده‌ی واج‌شناسی زایشی

مؤلف

نرجس فهیمی

استاد راهنما

دکتر یدالله پرمون

استاد مشاور

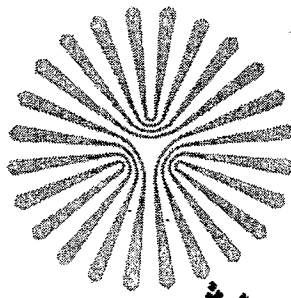
دکتر بلقیس روشن

شهریور ماه ۱۳۸۶

۹۶۹۷۵

۱۳۸۷ / ۲ / ۱۸

اطلاعات کتابخانه‌ای
کتابخانه مرکزی
دانشگاه پیام نور

دانشگاه پیام نور

تصویب نامه

پایان نامه تحت عنوان:

نظام آوایی گویش شهر فسا بر پایه واج شناسی زایشی است

نمره: $\frac{۱۹۱۵}{۱۰۰}$ درجه: عالی
نزد درسم

تاریخ دفاع: ۸۶/۷/۱۵

اعضای هیات داوران:

نام و نام خانوادگی	هیات داوران	مرتبه علمی	امضاء
۱- آقای دکتر یداله پرمون	استاد راهنما	استاد	کلیان
۲- خانم دکتر بلقیس روشن	استاد مشاور	استاد	دکتر بلقیس روشن
۳- خانم دکتر آزیتا افراشی	استاد داور	استاد	دکتر آزیتا افراشی
۴- خانم دکتر بلقیس روشن	استاد نماینده گروه	استاد	دکتر بلقیس روشن

تقدیم به عزیزترین‌های زندگی‌م :

مادر مهربانم

که همواره

بهترین سنگ صبورم در سختیها

و شفیق‌ترین راهنمایم در زندگی

بوده و هست.

پدر بزرگوایم

که همواره

با همه‌ی بخشندگی‌ها، بزرگواری‌ها و محبت بی‌دریغش

بهترین تکیه‌گاه زندگی‌م

بوده و هست.

همسر فداکارم

که همواره

در فراز و نشیب زندگی

یاور و همراهم

بوده و هست.

برادر باوقایم

که همواره

در تمامی مراحل زندگی

رفیق و راهنمایم

بوده و هست.

و

بهار زندگی‌م، دخترم زهرا

که با همه‌ی کوچکی‌اش

مظهر عشق است و صفا

به جبران آن ساعاتی که می‌بایست مادرانه، در کنارش سپری می‌شد

اما در راه انجام این اثر چنین میسر نگردید.

تقدیر و تشکر

نخست خدای مهربان را سپاس می‌گوییم که توفیق اتمام این اثر را به من ارزانی داشت. پس از لطف و عنایت ایزد منان، موفقیت خود در انجام این پژوهش را مدیون همه‌ی بزرگان و اساتیدی می‌دانم که همواره سختیهای آموزش را بر خود هموار داشته و در این راه پر فراز و نشیب، استوار گام برمی‌دارند. در میان این بزرگواران، سپاس خالصانه‌ی خود را به استاد راهنمایم جناب آقای دکتر یدالله پرمون تقدیم می‌دارم؛ که در طی مراحل این پژوهش همواره راهنمایم بودند و در هر زمان که با مشکلی روبرو می‌شدم؛ با روی خوش و با سعه‌ی صدر جوابگوی سؤالهایم می‌شدند. همچنین از استاد مشاورم سرکار خانم بلقیس روشن نیز به خاطر پذیرش زحمت مشاوره و ارائه‌ی راهنمایی‌های ارزشمندشان نهایت تشکر را دارم. و سپاس دیگر خود را به آقای جلیل رضازاده از بنیاد فسانشناسی تقدیم می‌دارم که با راهنمایی‌های ارزشمندشان مرا در تهیه‌ی این اثر یاری رساندند.

در پایان از زحمات تمامی دوستانی که در گردآوری این اثر به طریقی یاورم شدند تشکر می‌نمایم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل ۱: چارچوب پژوهش	
۲	۱-۱ مقدمه
۳	۲-۱ طرح مسئله
۳	۳-۱ ضرورتها و اهداف تحقیق
۴	۴-۱ سؤالیهای تحقیق
۴	۵-۱ فرضیههای تحقیق
۵	۶-۱ قلمرو جغرافیایی و زبانی تحقیق
۶	۷-۱ روش شناسی
۸	۸-۱ محدودیتهای تحقیق
فصل ۲: درباره‌ی شهر فسا و گویش فسایی	
۱۱	۱-۲ استان فارس
۱۱	۱-۱-۲ موقعیت جغرافیایی و وسعت
۱۱	۲-۱-۲ پیشینه‌ی تاریخی
۱۲	۲-۲ شهرستان فسا
۱۲	۱-۲-۲ موقعیت جغرافیایی و وسعت
۱۲	۲-۲-۲ ویژگی‌های طبیعی
۱۳	۳-۲-۲ ویژگی‌های انسانی
۱۵	۴-۲-۲ ویژگی‌های اقتصادی
۱۶	۵-۲-۲ تاریخچه‌ی شهرستان فسا
۲۰	۶-۲-۲ برخی از آثار باستانی
فصل ۳: پیشینه‌ی پژوهش	
۲۴	۱-۳ پیشینه‌ی نظری

صفحه	عنوان
۲۴	۱-۱-۳ درآمدی به واج شناسی زایشی
۲۷	۲-۱-۳ دیدگاه‌های واجی
۲۹	۳-۱-۳ مشخصه‌های تمایز دهنده
۳۴	۴-۱-۳ تحلیلهای واجی
۳۷	۵-۱-۳ قاعده‌ها و بازنمایی‌های واجی
۴۲	۲-۳ پیشینه‌ی توصیفی
فصل ۴: آواشناسی گویش فسایی: آواها و ساختمان هجا	
۴۶	۱-۴ مقدمه
۴۷	۲-۴ توصیف آوایی همخوانهای گویش فسایی
۴۷	۱-۲-۴ همخوانهای انفجاری
۶۴	۲-۲-۴ همخوانهای خیشومی
۶۹	۳-۲-۴ همخوانهای لرزان
۷۱	۴-۲-۴ همخوانهای زنجری
۷۲	۵-۲-۴ همخوانهای سایشی
۸۶	۶-۲-۴ غلت‌ها (نزدیک‌شونده‌ها، ناسوده‌ها، نیم‌واکه‌ها)
۸۹	۷-۲-۴ همخوانهای نزدیک شونده‌ی کناری (روانهای کناری)
۹۱	۸-۲-۴ همخوانهای انفجاری-سایشی
۹۵	۳-۴ توصیف آوایی واکه‌های گویش فسایی
۹۵	۱-۳-۴ واکه‌های مرکزی
۹۶	۲-۳-۴ واکه‌های پیشین
۱۰۰	۳-۳-۴ واکه‌های پسین
۱۰۵	۴-۴ ساختمان هجا در گویش فسایی

صفحه	عنوان
۱۰۹	۱-۵ مقدمه
۱۱۱	۲-۵ واجها و واجگونه‌ها: مجموعه‌های کمینه
۱۱۷	۳-۵ واجها و واجگونه‌ها: فرایندهای آوایی
۱۱۷	۱-۳-۵ دمیدگی
۱۱۸	۲-۳-۵ واک‌رفتگی
۱۲۱	۳-۳-۵ نرمکامی شدگی
۱۲۳	۴-۳-۵ لبی شدگی
۱۲۵	۵-۳-۵ خیشومی شدگی واکه
۱۲۷	۶-۳-۵ تولید ناقص
۱۳۱	۷-۳-۵ زنشی شدگی همخوان لرزان لثوی
۱۳۲	۸-۳-۵ پس کشیده شدگی انفجاری‌های دندانی- لثوی
۱۳۴	۹-۳-۵ حذف همخوان
۱۴۲	۱۰-۳-۵ واکدار شدگی و پیوسته شدگی همخوانهای چاکنایی
۱۴۴	۱۱-۳-۵ واجگونه‌های نارهیده‌ی خیشومی‌های لبی و لثوی
۱۴۸	۱۲-۳-۵ پیوسته‌شدگی همخوانهای انفجاری- سایشی
۱۴۹	۱۳-۳-۵ قلب
۱۵۰	۱۴-۳-۵ درج انفجاری چاکنایی
۱۵۲	۱۵-۳-۵ مرکزی شدگی و خنثی شدگی واکه
۱۵۳	۴-۵ فرایندها و ویژگی‌های آوایی وابسته به ساختواره و نحو
۱۵۳	۱-۴-۵ پسوند مالکیت
۱۵۵	۲-۴-۵ ناهمگونی و غلت شدگی
۱۵۶	۳-۴-۵ تکواژ جمع
۱۵۹	۴-۴-۵ پسوند معرفه ساز
۱۶۳	۵-۴-۵ هماهنگی واکه‌ای

صفحه	عنوان
	فصل ۶: خلاصه و نتیجه گیری
۱۶۷	۱-۶ خلاصه
۱۶۸	۲-۶ دستاوردها
۱۷۰	۳-۶ پیشنهاد
	کتابنامه
۱۷۲	کتابنامه‌ی فارسی
۱۷۳	کتابنامه‌ی انگلیسی
	پیوست‌ها
۱۷۵	پیوست ۱: جدول IPA، ویراست ۱۹۹۶
۱۷۶	پیوست ۲: جدول مختصه‌های SPE
۱۷۸	پیوست ۳: نقشه‌ی هسته‌ی اولیه‌ی شهر فسا (بر اساس برداشتی از نزهه القلوب مستوفی)
۱۷۹	پیوست ۴: نقشه‌ی موقعیت شهرستان فسا در میان شهرهای همسایه
	واژه‌نامه
۱۸۱	واژه‌نامه‌ی فارسی - انگلیسی
۱۸۵	واژه‌نامه‌ی انگلیسی - فارسی
۱۸۹	چکیده‌ی انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۱۰	جدول ۱: واجهای همخوانی گویش فسایی و واج‌گونه‌های آنها
۱۱۰	جدول ۲: واجهای واکه‌ای گویش فسایی و واج‌گونه‌های آنها

نمادها و نشانه‌ها

نمادهای همخوانی

p ^h	انفجاری لبی بی‌واک دمیده	r	لرزان لثوی
b	انفجاری لبی واکدار	r̥	زنشی لثوی
t ^h	انفجاری دندانی - لثوی بی‌واک دمیده	f	سایشی لبی - دندانی بی‌واک
d	انفجاری دندانی - لثوی واکدار	v	سایشی لبی - دندانی واکدار
T ^h	انفجاری لثوی بی‌واک دمیده	s	سایشی لثوی بی‌واک
D	انفجاری لثوی واکدار	z	سایشی لثوی واکدار
c ^h	انفجاری سختکامی بی‌واک دمیده	ʃ	سایشی لثوی - کامی بی‌واک
ʃ	انفجاری سختکامی واکدار	ʒ	سایشی لثوی - کامی واکدار
k ^h	انفجاری نرمکامی بی‌واک دمیده	χ	سایشی ملازی بی‌واک
g	انفجاری نرمکامی واکدار	ʁ	سایشی ملازی واکدار
q ^h	انفجاری ملازی بی‌واک دمیده	h	سایشی چاکنایی بی‌واک
ʔ	انفجاری چاکنایی	ɦ	سایشی چاکنایی واکدار
m	خیشومی لبی	ɟ	غلت سختکامی
ɱ	خیشومی لبی - دندانی	w	غلت نرمکامی لبی شده
n	خیشومی لثوی	l	ناسوده‌ی کناری
ɲ	خیشومی سختکامی	tʃ ^h	انفجاری - سایشی لثوی - کامی بی‌واک دمیده
ŋ	خیشومی نرمکامی	dʒ	انفجاری - سایشی لثوی - کامی واکدار
N	خیشومی ملازی		

نمادهای واکه‌ای

i	واکه‌ی افراشته‌ی پیشین گسترده	u	واکه‌ی افراشته‌ی پسین گرد
e	واکه‌ی نیمه‌افراشته‌ی پیشین گسترده	o	واکه‌ی نیمه‌افراشته‌ی پسین گرد
æ	واکه‌ی افتاده‌ی پیشین گسترده	a	واکه‌ی افتاده‌ی پسین گسترده
		ə	واکه‌ی نیمه‌افراشته‌ی مرکزی خنثی

نشانه‌ها

C	همخوان	CV(C(C))	هجا
C ^h	همخوان دمیده	\$	مرز هجا
C ^w	همخوان لبی شده (گرد)	#	مرز پاره‌گفتار (جایگاه مجاور سکوت)
C ⁿ	همخوان رهیده در خیشوم	+	مرز تکواژ
C ^l	همخوان رهیده در کنار زبان	//	واج‌نوشته / نمایش زیرین
C ^r	همخوان نارهیده	[ ]	آوانوشته / نمایش آوایی
Ç	همخوان واک‌رفته	( )	حذف شدنی
V	واکه	{ }	انتخاب شدنی
V:	واکه‌ی کشیده	*	غیر پذیرفتنی
V	واکه‌ی خیشومی شده	>, <	رابطه‌ی برهم‌کنشی قواعد واجی
Ø	جزء / جایگاه تهی (قاعده نویسی)		

نام خانوادگی دانشجو: فهیمی

نام: نرجس

عنوان پایان نامه: نظام آوایی گویش شهر فسا بر پایه‌ی انگاره‌ی استاندارد‌ی واج شناسی زایشی

استاد راهنما: جناب آقای دکتر یدالله پرمون

استاد مشاور: سرکار خانم دکتر بلقیس روشن

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: زبان‌شناسی گرایش: همگانی دانشگاه: پیام نور

دانشکده: علوم انسانی تاریخ فارغ التحصیلی: نیمسال دوم ۸۵-۸۶ تعداد صفحه: ۱۹۰

کلید واژه‌ها: واج‌شناسی زایشی، انگاره‌ی استاندارد‌ی واج‌شناسی زایشی، انگاره‌ی SPE، واج‌شناسی خطی، برهم‌کنش قواعد

چکیده:

پایان‌نامه‌ی حاضر تلاشی است در جهت توصیف نظام آوایی گویش فسایی بر پایه‌ی انگاره‌ی استاندارد‌ی واج‌شناسی

زایشی (SPE) به منظور نایل شدن به اهداف زیر:

- هدف نظری: آزمون عملی انگاره‌ی استاندارد‌ی واج‌شناسی زایشی با استفاده از داده‌هایی واقعی از زبانی زنده به منظور

کمک به امر تعدیل و یا تعمیم و افزایش اعتبار این نظریه.

- هدف توصیفی: توصیف گونه‌ای از زبان فارسی که هنوز توصیف نشده است با استفاده از روش علمی انگاره‌ی مذکور.

- هدف فرهنگی: توصیف و ثبت بخشی از میراث فرهنگی ایرانی قبل از نابودی و فراموشی.

- هدف کاربردی: تجهیز دست‌اندرکاران ایرانی مسائل زبانی با مثالهایی آشنا از زبانی زنده و شناخته شده.

به منظور دستیابی به اهداف گفته شده‌ی فوق، از گفتار گویشوران بومی گویش فسایی نمونه‌گیری گویشی به عمل

آمده و پس از آوانویسی تفصیلی با استفاده از الفبای بین‌المللی آوانگار IPA، پیکره‌ی لازم فراهم گردید. این پیکره در

مرحله‌ی بعد برای استخراج واج‌ها، واج‌گونه‌ها و قاعده‌مندیهایی تلفظی مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت با بررسی

برهم‌کنش‌های این قواعد از طریق نمایش اشتقاقهای واجی، ترتیب سلسله مراتبی قواعد در نظام آوایی گویش فسایی معین

گردید.

فصل ۱

چارچوب پژوهش

زبان سیستمی است پیچیده، زایا و انتزاعی که از کهن‌ترین زمانها تاکنون اصلی‌ترین سیستم ارتباطی بشر بوده؛ و این نیاز همیشگی انسان به زبان، خود، بوجود آورنده‌ی نیاز به تحقیق و بررسی علمی در مورد آن بوده است. زبان‌شناسی علمی است که به این نیاز پاسخ می‌دهد.

زبان‌شناسی، علم مطالعه‌ی زبانهای بشری است و همانند هر علم دیگری، برای سهولت امر تحقیق و بررسی به شاخه‌هایی تقسیم می‌شود. یکی از شاخه‌های این علم گسترده، واج‌شناسی است.

اگر زبان‌شناسی علم مطالعه‌ی زبان باشد؛ پس واج‌شناسی نیز باید به قیاس، علم مطالعه‌ی واجهای زبان باشد که در تمایز معنای کلام نقش دارند. اما واج‌شناسی از این مرحله پا را فراتر می‌گذارد و به توصیف نظام‌های صوتی زبانهای بشری از دو جنبه می‌پردازد: «یکی توصیف اصوات یک زبان خاص و قواعد حاکم بر توزیع اصوات، و دیگری توصیف ویژگیهای جهانی نظامهای صوتی زبان‌های بشری» (ترجمه‌ی نگارنده از منبع شماره‌ی [۱۴]) که از این دو جنبه، جنبه‌ی نخست مورد نظر ما در این تحقیق است.

واج‌شناسی همچون دستگاهی است که جملات و جمله‌واره‌های خروجی بخش نحو، مانند مواد خامی به آن وارد شده و پس از تحمل تغییرات ناشی از عملکرد قواعد واجی به همان شکل تلفظی که در گفتار کاربرد دارد خارج می‌شوند.

اگر بخواهیم بیان کلی‌تری داشته باشیم باید بگوییم که واج‌شناسی نیز با زبان سروکار دارد و از آنجا که زبان سیستمی است ذهنی و انتزاعی و «دسترسی به نظامهای مجرد و انتزاعی، جز از راه تظاهر آنها در ماده‌ی زبانی میسر نیست» [۶] پس واج‌شناسی نیز به ناچار باید از ابزاری برای این کار استفاده کند. آواشناسی است که این ابزار را فراهم می‌آورد.

آواشناسی که توصیف علمی اصوات زبان است؛ به توصیف ویژگیهای تولیدی، صوت شناختی، شنیداری و ... اصوات می‌پردازد و همه‌ی اینها می‌تواند مورد استفاده‌ی واج‌شناسی قرار گیرد.

حال که نگاهی اجمالی به کار واج‌شناسی افکنندیم و ابزار کار را نیز شناختیم؛ گفتنی است که اساس کار این پژوهش نیز واج‌شناسی است. اما از آنجایی که توصیفی آواشناختی از گویش شهر فسا که مورد استفاده‌ی این پژوهش قرار گیرد، در دست نبوده؛ این پژوهش را، در یک فصل، به سمت توصیف آواشناختی گویش مزبور سوق داده‌ایم. بنابراین، خواننده "توصیف نظام آوایی گویش شهر فسا" را در این پژوهش، توصیفی منطبق بر تبیینی آواشناختی از این گویش بداند که همین پژوهش‌گر بدان خواهد پرداخت. بر این اساس، یافته‌های پژوهش حاضر واقعیت‌هایی آواشناختی و واج‌شناختی از گویش مزبور را در بر می‌گیرند.

۲-۱ طرح مسئله

گونه‌های زبانی مختلف، از میراث کهن اجداد هر منطقه‌ی زبانی بوده‌اند که متأسفانه در معرض زبان معیار روز به روز بیشتر رو به فراموشی می‌روند. با این توصیف، هرگونه تلاشی در راه اعتلای این گونه‌های زبانی، یا ثبت ویژگیها و توصیف آنها ارزشمند خواهد بود.

گویش شهر فسا نیز از این امر جدا نیست. گویش فسایی که زمانی با تمام ویژگیهایش تنها روش تکلم بومیان فارسی زبان این شهر بوده است؛ در طول زمان چنان با فارسی معیار محاوره آمیختگی پیدا نموده؛ که گنجینه‌ی عظیمی از واژگان مورد استفاده، در حال متروک شدن هستند. خوشبختانه تعدادی از این کلمات توسط برخی از روشنفکران بومی این شهرستان جمع‌آوری شده است.

این پژوهشگر نیز به عنوان بومی این شهرستان که در رشته‌ی زبان‌شناسی تحصیل نموده است؛ وظیفه خود دانست که قدم کوچکی در این راه بردارد. و بدلیل علاقه‌ای که به واج‌شناسی دارد؛ و نیز به این دلیل که در حوزه‌ی واج‌شناسی گویش این شهرستان تاکنون کاری انجام نشده است؛ این شاخه از زبان‌شناسی را برگزیده و به توصیف نظام آوایی این گویش پرداخته است.

۳-۱ ضرورتها و اهداف تحقیق

الف- با توجه به مطالب ذکر شده در بخش قبل، اهداف این پژوهش را می‌توان به موارد زیر خلاصه نمود:

۱- ثبت بخشی از میراث فرهنگی، از طریق توصیف جنبه‌های از یک گونه‌ی زبانی

۱-۱ توصیف آواشناختی این گونه‌ی زبانی

۱-۲ مشخص کردن قاعده‌های واجی شکل‌دهنده‌ی این گونه‌ی زبانی

۲- تعدیل یا تعمیم نظریه‌ی واج‌شناسی زایشی استانده

ب- ضرورت‌های این پژوهش را نیز می‌توان به موارد زیر تقسیم نمود:

۱- ضرورت نظری: یافته‌های این پژوهش می‌تواند با آزمون عملی انگاره‌ی استانده‌ی واج‌شناسی زایشی، به کار تعدیل و یا

تعمیم و افزایش اعتبار این نظریه کمک کند.

۲- **ضرورت توصیفی:** با این پژوهش گونه‌ای از زبان فارسی که هنوز توصیف نشده است با استفاده از روش علمی انگاره‌ی فوق، به توصیف در می‌آید.

۳- **ضرورت فرهنگی:** با این پژوهش بخشی از میراث فرهنگی کشور، قبل از نابودی و فراموشی، توصیف و ثبت می‌شود.

۴- **ضرورت کاربردی:** یافته‌های این تحقیق می‌تواند در مطالعات جغرافیایی و تهیه‌ی اطلس، در امر آموزش و پرورش دانش آموزان، در تهیه‌ی کتب درسی، در توصیف سایر گونه‌های زبانی استان فارس، و... کاربردهای عملی داشته باشد. و از همه مهم‌تر اینکه دست‌اندرکاران ایرانی مسائل زبانی، با مثالهایی آشنا از زبانی زنده و شناخته شده تجهیز می‌گردند؛ و از تکیه‌ی صرف بر داده‌های غیر ایرانی بی‌نیاز می‌شوند.

۴-۱ سؤالهای تحقیق

بر اساس موضوع پیش‌گفته، و به دلیل توجهی که این پژوهش به ویژگیهای تلفظی گویش فسایی دارد؛ پاره‌ای از پرسشها مطرح شده، و در دستور کار قرار گرفتند. این پرسشها به شرح زیر می‌باشند:

- ۱- آیا گویش فسایی آوای واکه‌ای خاص خود را دارد؟
- ۲- آیا گویش فسایی واج همخوانی خاص خود را دارد؟
- ۳- آیا گویش فسایی فرایندهای آوایی خاصی دارد؟

۵-۱ فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌های مورد نظر در این پژوهش که در پاسخ به پرسشهای بخش قبل تدوین شده‌اند عبارتند از:

- ۱- در گویش فسایی آوای واکه‌ای / ɔ / وجود دارد.
- ۲- در گویش فسایی واج همخوانی / q / وجود دارد.
- ۳- در گویش فسایی فرایند حذف همخوان پایانی، فرایند حذف و کشش جبرانی همخوان، فرایند خیشومی شدگی واکه و فرایندهای همگونی و ناهمگونی وجود دارند.

۱-۶ قلمرو جغرافیایی و زبانی تحقیق

شهرستان فسا دارای سه نقطه‌ی شهری فسا، زاهدشهر و ششده؛ ۴ بخش، ۸ دهستان و حدود ۱۹۲ روستا می‌باشد و مرکز این شهرستان شهر فسا است.

«همچنین این شهرستان بدلیل قدمت چند هزار ساله، موقعیت جغرافیایی، مهاجریپذیری و هجوم مهاجمان، از دیرباز محل زندگی اقوام مختلفی بوده و از تنوع نژادی برخوردار گردیده است. اما اکثریت این شهرستان با آریایی‌نژادهایی است که بومیان اصلی این شهرستان بوده‌اند و گویش آنان، گویش شرق فارس، (گویشی بین شیرازی و کرمانی) است. اما اقوام عرب زبانی که پس از فتح ایران بدست مسلمانان به این منطقه آمدند، به زبان عربی؛ ترک زبانی که در دوره‌ی صفویه به این منطقه آمدند و در دوره‌ی ناصرالدین شاه ساکن این منطقه شدند، به زبان ترکی؛ و اقوام لری که در زمان کریمخان زند به این منطقه آمدند نیز به لری تکلم می‌کنند.» [۷]

از این میان، اساس تحقیق این نگارنده بر گویش فارسی زبانان این شهرستان است. لیکن بدلیل تفاوت‌های چندی که در گویش ساکنان شهر و روستا، بخصوص در مورد واژگان وجود دارد؛ و همچنین بدلیل گستردگی این مناطق و برای دقیق‌تر بودن کار، محدوده‌ی اصلی شهر فسا محور نمونه‌گیری گویشی بوده است؛ لیکن نتیجه‌ی این تحقیق را می‌توان تا حد زیادی در مورد گویش مردم فارسی زبان روستاها نیز بکار برد. البته گفتنی است که شهر نیز دارای چندین محله‌ی قدیمی است؛ اما از آنجا که شهر کوچک بوده و گویش همه محله‌ها به طور تقریبی یکدست است؛ و باور خود مردم هم بر این است که مردم محله‌های مختلف به یک گویش تکلم می‌کنند؛ محله‌ی خاصی در نظر گرفته نشده و از محله‌های متفاوت نمونه‌گیری گویشی به عمل آمده است.

نگارنده سعی دارد با استفاده از تظاهرهای آوایی بدست آمده در نمونه‌گیری گویشی، و در چهارچوب انگاره‌ی واج‌شناسی زایشی استانده (The Standard Generative Phonology Model) که انگاره‌ای مطرح در واج‌شناسی امروزی است؛ به بررسی نظام آوایی گویش این شهرستان پرداخته و پس از توصیف آواهای این گویش، قواعد و فرایندهای آوایی نقش آفرین در این گویش را استخراج نماید. در این میان تبیین کامل هجا، تکیه، آهنگ، زیر و بمی، درنگ، وزن (ریتم) طبیعی گفتار در محدوده‌ی این کار نمی‌گنجد.

۷-۱ روش شناسی

مراحل مختلف این پژوهش به دو شیوه انجام پذیرفت:

۱- روش کتابخانه‌ای: به منظور گردآوری و مطالعه‌ی ادبیات نظری و توصیفی مربوط به کار، جهت نگارش فصول ابتدایی کار.

۲- روش میدانی: به منظور گردآوری اطلاعات زبانی از محل معین شده در قلمرو تحقیق، برای توصیف آوایی و سپس یافتن قواعد واجی.

با استفاده از این روشها و طی مراحل این پژوهش دنبال شد که عبارتند از:

۱- تدوین پیکره‌ی زبانی: در این روش ابتدا اطلاعات زبانی لازم از طریق مصاحبه و ضبط گفتار عادی گویشوران گویش فسایی، و با استفاده از پرسشنامه‌ی ارائه شده از سوی استاد راهنما گردآوری گردید.

۱-۱ انتخاب گویشور: نحوه‌ی گردآوری به این صورت بود: گویشورانی انتخاب شدند که بومی شهر فسا بودند؛ یعنی از پدر و مادر فسایی متولد شده و بیشتر عمر خود، بخصوص دوران کودکی را در این شهر سپری کرده بودند. از تاثیر گونه‌های دیگر زبانی، بخصوص فارسی معیار دور بوده، بیسواد و یا در حد امکان کم‌سواد بودند. البته از افراد باسواد نیز استفاده شد که در مورد این گویش آگاهی داشتند؛ یا در راه جمع‌آوری لغات این گویش و یا در تهیه‌ی آثاری به این گویش گام برداشته بودند.

۱-۲ ضبط گفتار: پس از انتخاب گویشور بر طبق ضوابط گفته شده و قبل از شروع به ضبط نمونه‌های گویشی، توضیحات لازم در مورد نحوه‌ی پاسخگویی و تعداد تکرارها به گویشور داده شد؛ و حتی تعدادی از کلمات و جملات مورد سوال به عنوان نمونه و برای درک بهتر شیوه‌ی کار به گویشور ارائه گردید. در ضمن، مصاحبه کننده با ارائه‌ی لحنی ملایم سعی در ایجاد محیطی دوستانه نمود؛ و در مواردی با پرسیدن سؤالاتی به همان گویش فسایی، به گویشور در یادآوری مطلب کمک نمود. سپس در محیطی ساکت و (در حد امکان) به طور انفرادی از گویشور سؤال به عمل آمده؛ و توسط میکروفون متصل شده به لباس گویشور و دستگاه ضبط، کار جمع‌آوری گویشی انجام گرفت.

به این ترتیب، بیشتر از ۶۰۰ دقیقه اطلاعات گویشی از افراد بومی با سنین مختلف و در هر دو جنس زن و مرد ضبط

گردید که عبارتند از :

۱- افراد بالای ۶۰ سال : ۴ مرد و ۳ زن، در مجموع ۲۳۳ دقیقه.

۲- افراد بین ۴۵ تا ۶۰ سال : ۳ مرد و ۳ زن، در مجموع ۲۰۳ دقیقه.

۳- افراد بین ۱۸ تا ۴۵ سال : ۲ مرد و ۲ زن، در مجموع ۱۱۳ دقیقه.

۴- افراد بین ۱۰ تا ۱۸ سال : ۲ زن، در مجموع ۵۳ دقیقه.

علاوه بر این، نگارنده هم از شم زبانی خویش به عنوان بومی این شهر، و هم از مطالبی که در گفتار طبیعی مردم شنیده بود؛ استفاده نمود.

۳-۱ تهیه *آوانوشتی تفصیلی* : پس از جمع‌آوری نمونه‌های زبانی، کار تهیه *آوانوشتی تفصیلی* به شیوه‌ی علمی واج‌شناسی زایشی و بر اساس جدول IPA انجام پذیرفت. حدی از تفصیل که بر طبق نظر استاد راهنما به آن پرداخته شد عبارت است از :

جایگاه و شیوه‌ی تولید آوا، تولید ناقص، تولید دومین مثل دمیدگی، خیشومی‌شدگی، واک‌رفتگی، لبی‌شدگی، کشیدگی واکه، جایگاه تکیه‌ی کلمه و جمله، و تقطیع تکواژی.

۲- *آواشناسی گویش* : در این مرحله از پژوهش به موارد زیر پرداخته شد:

۲-۱ *استخراج آواها و توصیف آنها*: در این مرحله با استفاده از پیکره، آواها استخراج شده و به صورت سنتی و همچنین بر اساس مختصه‌های ویژه‌ی انگاره‌ی واج‌شناسی زایشی توصیف شدند؛ و برای هر آوا پاره‌گفتارهای نمونه‌ای ذکر گردید.

۲-۲ *طبقه‌بندی آواها*: با توجه به مختصه‌های ذکر شده در مورد قبل آواهای متعلق به یک طبقه‌ی طبیعی معین شدند.

۲-۳ *تعیین ساختمان هجا در این گویش با تکیه به ملاحظات آوایی*

۳- *بررسی نظام آوایی گویش فسایی از دیدگاه انگاره‌ی واج‌شناسی زایشی استانده*: در این مرحله نیز به مواردی پرداخته شد که عبارتند از:

۳-۱ *استخراج واجها و واج‌گونه‌ها*: در این مرحله واجها و واج‌گونه‌های گویش فسایی به دو روش استخراج شدند. بار اول با کمک جفت‌های کمینه و معیار تقابل‌دهندگی معنایی؛ و بار دوم با استفاده از ملاحظات توزیعی آواها.

۳-۲ *تعیین تناوب‌های تلفظی و تشخیص UR (اطلاعات تلفظی غیر قابل پیش‌بینی) از PR (مجموع اطلاعات تلفظی قابل پیش‌بینی و غیر قابل پیش‌بینی)*

۳-۴ *به قاعده در آوردن اطلاعات قابل پیش‌بینی و سپردن آنها به حوزه‌ی نظام آوایی*

۳-۵ *مرتب کردن قواعد کشف شده در حوزه‌ی نظام آوایی با توجه به روابط برهم‌کنشی قواعد واجی*